Morálne aspekty vplyvu médií na žiaka primárneho vzdelávania v kontexte mediálnej výchovy

Karasová Mária

Abstrakt: Vplyv médií na osobnosť žiaka zvlášť v mladšom školskom veku je v súčasnosti nepopierateľný. Predovšetkým z morálneho hľadiska médiá pôsobia na rozvíjanie žiakov a ich celkové utváranie hodnôt. Napriek viacerým realizovaným výskumom sa odborníci na Slovenku touto vekovou kategóriou zaoberajú najmenej. Pritom i v zahraničí je potvrdený nárast čoraz mladších žiakov, ktorí podliehajú masmediálnemu vplyvu. Realizovali sme výskum v tejto oblasti, ktorý potvrdzuje vplyv na rozvíjanie osobnosti žiaka v sociálnej a morálnej oblasti. Naším cieľom je interpretovať, aký je mediálny vplyv na žiakov primárneho vzdelávania v komparácii s predpokladmi ich učiteľov. Zameriavame sa na oblasť sociálnu, komunikačnú a hodnotovú. Zároveň chceme zdôrazniť významné miesto mediálnej výchovy v primárnom vzdelávaní.
Klíčová slova: Médiá. Žiak. Primárne vzdelávanie. Mravné správanie. Komunikácia.
Abstract: The influence of massmedia on pupils in primary education is undeniable nowadays. Particularly in moral aspect media affect on the development of pupils and on their formation the values in whole. Despite several realized research, the experts in the Slovakia realize least research in this age cathegory. In foreign is confirmed the increase increasingly younger pupils, who are subject to the impact of mass media. In this area we are realised the research, which confirms the impact on developing pupil's personality in the social and moral areas. Our goal is to interpret which is the media impact on pupils of primary education in comparation with the assumptions of their teachers. We are focused on the social, communication areas and value. We also want to emphasize an important need of media education in primary education.
Key words: Massmedia. Pupil. Primary education. Moral behavior. Communications.

1 Úvod

Vplyv masmédií na osobnosť mladého človeka je dnes často diskutovanou témou. Čoraz viac výskumov realizovaných nielen na Slovensku potvrdzuje nárast tzv. moderných porúch správania sa (hyperaktivita, poruchy pozornosti, problémy v nadväzovaní vzťahov a pod.) žiakov, ktoré zasahujú čoraz viac už i samotných žiakov mladšieho školského veku. Mnohí odborníci sa vyjadrujú k závažnosti témy mediálneho pôsobenia. „Médiá tak majú veľmi výrazný podiel na prehlbovaní ťažkostí, úzkostí a depresívnych stavov mladých. V širokom zábere predkladajú mladým nerealistické vízie života a uberajú na ich vlastnej kreativite.“[1]
Vzhľadom k rozsiahlosti danej problematiky spomíname len niektoré závažné následky mediálneho vplyvu. V príspevku sa preto chceme zamerať na žiakov primárneho vzdelávania predovšetkým v oblasti mravného a sociálneho správania sa. V danej oblasti sme realizovali výskum, na ktorého čiastočné výsledky stručne poukážeme.

[1] KOVÁČOVÁ, A. Zraniteľnosť mládeže. Kultúra smrti a médiá – vplyv médií na postoje mladých k životu z pohľadu detského psychiatra. In Rodina a médiá. Ružomberok: FF KU, 2009. s. 412.

2 Skúsenosti učiteľov s mediálnym pôsobením na žiakov mladšieho školského veku

Deti prichádzajú v súčasnosti do kontaktu s masmédiami skôr, ako začne na nich pôsobiť škola, prípadne iné výchovné inštitúcie. Do školy teda prichádzajú už s bohatou mediálnou skúsenosťou. Informácie, ktoré z médií získavajú zanechávajú v ich psychike hlbokú stopu, na čo upozorňujú pedagógovia, že toto nesúrodé zahlcovanie informáciami spôsobuje úpadok všeobecného systematického vzdelania. Žiaci nie sú schopní získané informácie selektovať a zaradiť do vlastnej poznatkovej štruktúry a zároveň ich interpretovať. Často nevnímajú rozdiely medzi realitou a fikciou, dobrom a zlom, informáciou a zábavou, skutočnými hodnotami a reklamou.[2] Nevedia rozoznať klamstvo od pravdy a nakoľko je zobrazovaná skutočnosť i reálnou a dobrou. Masmédiá zasahujú celú osobnosť žiaka a prinášajú pozitívne ale predovšetkým negatívne následky. Pôsobia na jeho správanie, výber hodnôt, rozvoj sebavedomia ako i komunikačných a sociálnych schopností.

2.1 Pôsobenie médií na osobnosť žiaka

Médiá pôsobia na človeka. Pozitívne alebo negatívne, pomáhajú mu v mnohých oblastiach, na druhej strane ho môžu manipulovať, podsúvať mu rôzne produkty, najmä však myšlienky, ktoré sú často vzdialené od etických, mravných noriem správania sa. „Ľudia v procese sociálneho učenia z masmédií získavajú vzory, **osvojujú si postoje a hodnoty, postupne prijímajú nové spôsoby správania** a emocionálnych reakcií.“
Predovšetkým deti môžu isté prezentovanie násilia považovať za legitímny spôsob presadzovania ľudských potrieb. Vplyv prezentovaného násilia na deti sa zvyšuje i z dôvodu potierania žánrových hraníc medzi spravodajstvom, zábavou a tzv. reality TV, ktoré využívajú záznamy krádeží a iného násilia, ktoré často televízia spomaľuje, aby dosiahla dramatizáciu a zosilnenie účinku. Deti tak strácajú prehľad medzi fikciou a skutočnosťou. Niektoré výskumy poukazujú na fakt, že už ročné deti vedia napodobniť správanie odpozorované z rozprávok, prípadne iných programov, ktoré videli v televízii. Tak už deti v predškolskom veku prejavujú zvýšenú agresivitu voči ostatným deťom v materských školách.[3] A to sa prejavuje u žiakov primárneho vzdelávania vo väčšej miere ako u detí predškolského veku.

2.2 Komparácia pohľadu učiteľov a žiakov na mediálny vplyv

Z dôvodov už vyššie spomínaných sme realizovali výskum, ktorý bol zameraný nielen na žiakov primárneho vzdelávania, ale aj ich učiteľov. Výskum bol uskutočnený v roku 2013, pričom zber údajov prebiehal v mesiacoch máj – jún. Metodológia bola kvantitatívna (metóda dotazníka) a kvalitatívna, avšak z dôvodu obmedzeného rozsahu príspevku sa zameriame na interpretáciu výsledkov iba kvantitatívnej časti výskumu (výskumný nástroj obsahoval uzavreté, polouavreté i jednu otvorenú otázku v prípade učiteľov).

---

[2] HORŇÁKOVÁ, S. Násilie v médiách a potreba mediálnej výchovy. In Potrebujeme mediálnu výchovu? Odborný seminár. Bratislava : RKCMBF UK, 2002.
[3] Porov.: MATOUŠEK, O. – KROFTOVÁ, A.: Mládež a delikvence. Možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže. Praha : Portál, 2003. s. 100 – 103.

Hlavným **cieľom výskumu** bolo zistiť, nakoľko a ako často sú žiaci ovplyvňovaní médiami a komparovať odpovede s predpokladmi a pozorovaním ich učiteľov. Zamerali sme sa nielen na používanie médií žiakmi a čo ich najviac zaujíma, ale i na pozorovania učiteľov v prípadných zmenách správania ich pôsobením, kde sme sa orientovali predovšetkým na oblasť komunikačných schopností a sociálnych kontaktov.

Výskumný súbor tvorilo **93 učiteľov** prvého stupňa základných škôl zo stredného, východného a jednou školou zo západného Slovenska (v rovnakom pomere dedín i miest) a ich žiakov, pričom zo všetkých uvádzame v našej interpretácii výsledkov **126** (v takmer rovnakom pomere chlapcov a dievčat z 2., 3. a 4. ročníkov ZŠ).

Z celkovej interpretácie výsledkov vyberáme nasledovné zistenia. Spomedzi všetkých masmédií žiaci najviac využívajú a majú k nim doma prístup: 1. **televíziu** (31,1%), 2. **internet** (25,2%) a 3. **počítač, najmä PC hry** (16,0%), pričom tu sa zhodujú i predpoklady učiteľov, avšak tie boli o niečo vyššie ako u žiakov, televíziu a internet predpokladali v rovnakom pomere (33,3%) a počítač, hry (29,0%). Zaujímavé je zistenie, že učitelia takmer vôbec nepredpokladajú, že ich žiaci majú záujem i o noviny (žiaci 8,7%, učitelia 0,4%) časopisy (žiaci 8,7%, učitelia 3,6%) a rozhlas (žiaci 10,4% a učitelia 0,4%).

Zo všetkých komparovaných javov vyberáme predpoklady učiteľov a odpovede žiakov, čo všetko sledujú v televízii a čo vyhľadávajú na internete. Ako môžeme vidieť stále prevláda sledovanie **rozprávok** (31,8%), tu sme už ale nesledovali, o aké rozprávky ide. Okrem rozprávok žiakov najviac zaujímajú **akčné filmy** v rovnakom pomere s **vedomostnými súťažami** (13,6%) a seriály typu *Krok za krokom*, *Priatelia* (11,2%) ktoré boli v otázke uvedené. Zaujímavosťou sú pesimistickejšie predpoklady učiteľov, čo môžeme vidieť z grafu, pretože zhodu môžeme sledovať iba v prípade kriminálnych seriálov.

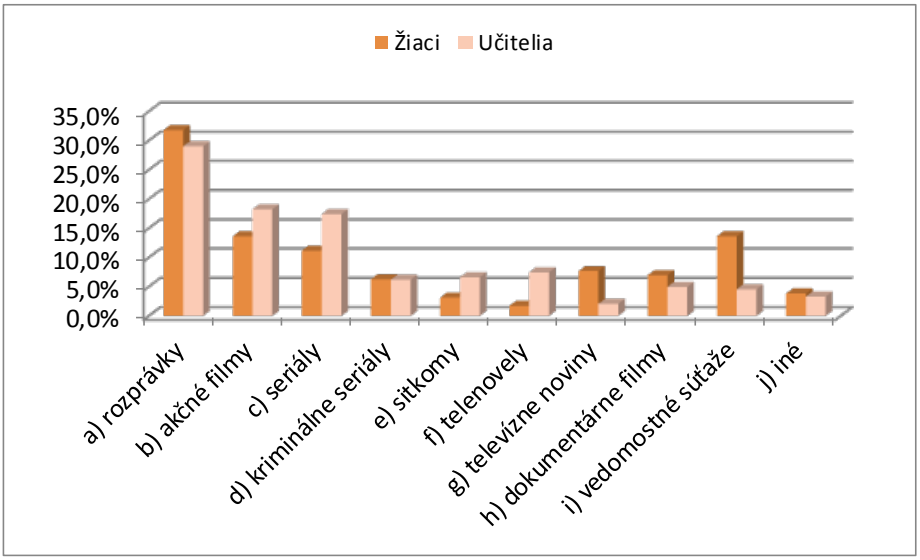

Graf 1: Čo najviac žiaci sledujú v televízii

Pri možnosti iné žiaci uvádzali Simpsonovcov, Lovcov žralokov, komédie, dobrodružné filmy, šport a hudobné relácie. V hudobných reláciách sa zhodli i učitelia, ktorí ale uvádzali i horory, reality šou, superstar, prípadne všetko, čo je pre žiakov nevhodné. Predpokladáme, že žiaci tieto programy aj skutočne sledujú, pričom vychádzame i z osobných skúseností.

Z celkovej škály odpovedí môžeme vidieť, aké programy najviac ovplyvňujú a žiaľ často i vychovávajú žiakov. Často sú pre nich nevhodné a vplývajú na nich najmä pri utváraní hodnôt, rozvoji mravného správania a celkového správania sa v spoločnosti. Nemáme priestor, aby sme sa venovali téme nevhodných rozprávok pre žiakov tejto vekovej kategórie, chceme však upozorniť i na tento problém. Rozprávky obsahujú nielen násilnú tematiku ale zvlášť potieranie hraníc medzi dobrom a zlom, kde sa častejšie zlými prostriedkami bojuje za dobrú vec, čo žiaci nemusia a často ani nevedia rozoznať.

U detí môžeme pozorovať zmenený postoj voči prezentovanému násiliu, sprostredkované posolstvo mnohých filmov a iných programov ukrýva v sebe podnety ktoré **narušujú a vážne zasahujú mravnú stránky osobnosti** dieťaťa, čo môže viesť k postupnej strate akýchkoľvek morálnych kritérií.[4] Všetky spomenuté problémy súvisia nielen s častým sledovaním televízie, ale i s čoraz častejším trávením času vo virtuálom prostredí – internetu. O tom svedčí i nasledovný graf, v ktorom môžeme vidieť, čo všetko žiaci vyhľadávajú na internete a čo ich najviac zaujíma.

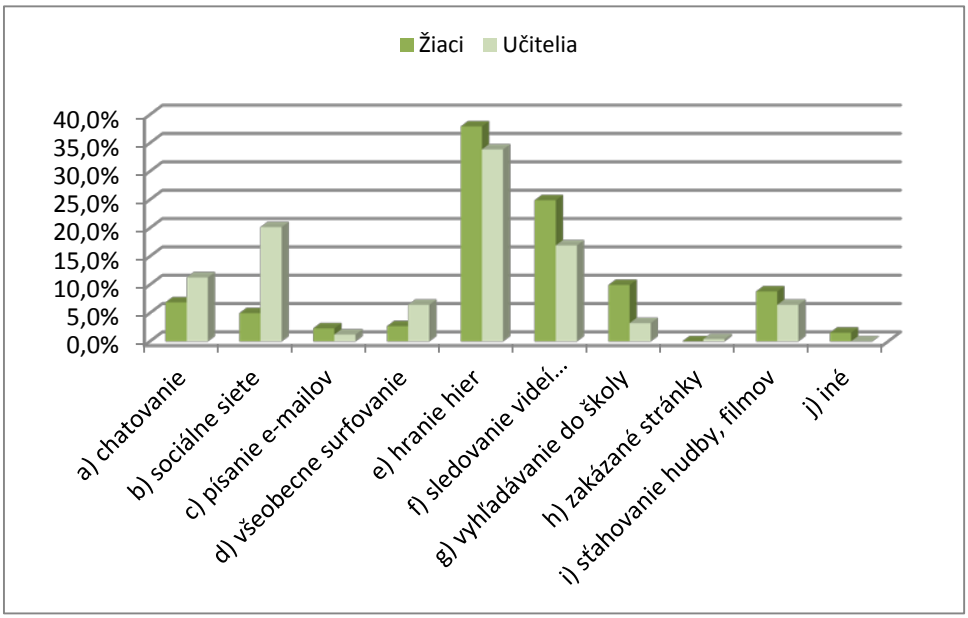

Graf 2: Čo najviac žiaci vyhľadávajú na internete

Najväčší vplyv na žiakov mladšieho školského veku má hranie rozličných počítačových hier, ktoré hrajú predovšetkým online. Predstavuje to **37,9**% a v tomto sa zhoduje i predpoklad učiteľov. Nebezpečné pre žiakov môže byť sledovanie videí a rozprávok prostredníctvom internetu (**24,9**%), pretože tu na rozdiel od televízie už nemusia podliehať žiadnej kontrole. Napr. na najčastejšie navštevovanom portáli Youtube.sk sa nachádzajú nielen hudobné klipy, filmy, či relácie, ale akékoľvek nahrávky nielen profesionálnych tvorcov, ale častejšie neodborníkov laikov i samotných žiakov. Je veľmi jednoduché nájsť už pri samotnom vyhľadávaní podľa kľúčového slova videá s nemravným obsahom, prezentovaním bitky, násilia a iných nevhodných scén.

[4] BERROU, L. Negatívne pôsobenie televízie na deti. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2012.

Zároveň sa učitelia zhodujú v tom, že médiá žiakov ovplyvňujú najviac **v náraste agresívnych prejavov v správaní** a **napodobňovaní** slovného vyjadrovania postáv z televízie a trochu menej aj ich správania. Veľa učiteľov vníma **zvýšenú hyperaktivitu** u žiakov a viacerí sa sťažujú i na nerešpektovanie autority a občasné pospevovanie motívov z reklám.

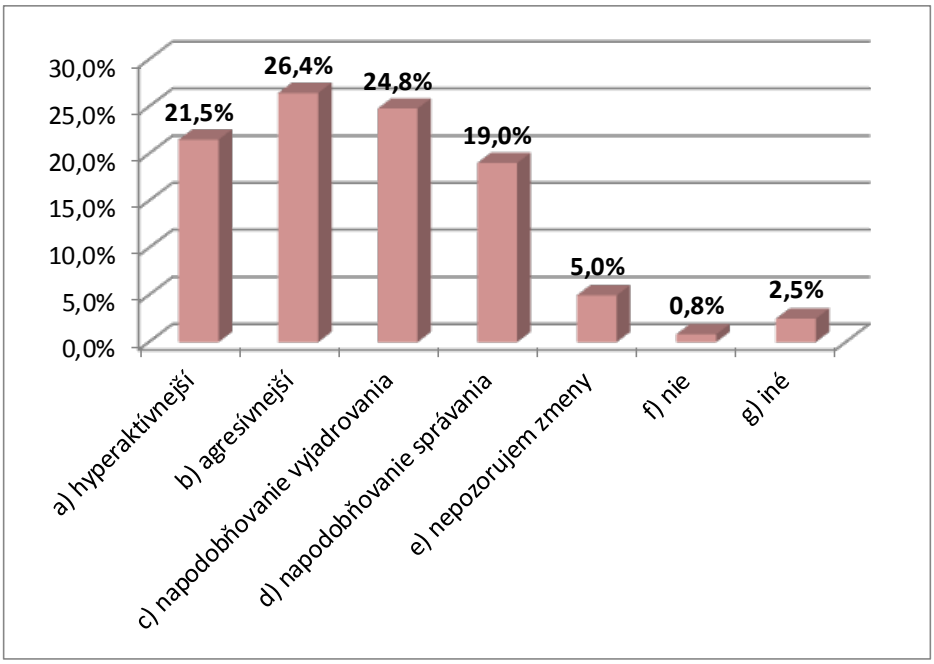

Graf 3: Aké zmeny správania učitelia najviac porozujú u žiakov vplyvom médií

„Osobitnú pozornosť treba venovať deťom predškolského a mladšieho školského veku, práve preto, že ešte nemajú dostatočne utvorený hodnotový systém a médiá majú výrazný vplyv na jeho utváranie. Vlastnú hodnotovú orientáciu dieťa nadobúda pod vplyvom výchovy, a v nej zohrávajú dôležitú úlohu práve mediálne vzory. U detí sa formujú postoje a názory na výber hrdinov, s ktorými sa do určitej miery túžia stotožňovať.“[5] To sa zhoduje i s názorom destskej psychiatričky, ktorá konštatuje, že „dnes je tu i niečo nové: **pojmy autorita a zákaz nemajú váhu** ako kedysi: pocity viny akoby sa vytrácali.“[6]

Okrem napodobňovania **38,5**% učiteľov vníma **problémy s vyjadrovaním** sa u žiakov a tiež so štylizovaním viet a celkovo v komunikácii, vidia tiež zvýšený výskyt vulgárneho prejavu. Mnohí učiatelia považujú za problém virtuálnu komunikáciu, pričom konštatujú, že pre žiakov je písomná komunikácia jednoduchšia ako osobná. V písomnom vyjadrovaní sa žiakov **33**% vidí zhoršenie, zvlášť upozorňujú na zabúdanie písať písane, nepoužívanie diakritiky a interpunkcie. Učitelia upozorňujú aj na problémy vo vyjadrovaní pocitov a za alarmujúce považujú i zníženú predstavivosť a kreativitu.

[5] KOLLÁROVÁ, D. Televízna produkcia a jej vplyv na hry detí mladšieho školského veku. In DANEK, J. (Eds.) Výchova v pedagogickom výskume a praxi. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, 2008. s. 518.
[6] KOVÁČOVÁ, A. Zraniteľnosť mládeže. Kultúra smrti a médiá – vplyv médií na postoje mladých k životu z pohľadu detského psychiatra. In Rodina a médiá. Ružomberok: FF KU, 2009. s. 413.

Väčšina učiteľov nepozoruje problémy u žiakov s vytváraním vzťahov, v tejto otázke sme použili možnosť škálovania (1 predstavovala možnosť: vôbec nevidím problémy a 7 úplne vidím problémy), kde nám priemer vyšiel 3,7.
Na základe uvedených skutočností môžeme vidieť u žiakov zmeny v správaní, až poruchy správania spojené s pôsobením masmédií. Žiakov najviac ovplyvňuje televízia a internet a viacerí učitelia upozorňovali na to, aby sa rodičia viac zaujímali o to, čo ich deti robia vo voľnom čase a organizovali im ho. Niektorí učitelia konštatovali, že žiaci čoraz častejšie používajú slová z televízie, ktorým ani nerozumejú.
Poukázali sme na niekoľko problémov spojeným s vplyvom masmédií a dotkli sme sa témy komunikácie, zmien správania sa, ktoré zahŕňa aj morálne postoje a následné konanie. Sledovaním nevhodných programov žiaci strácajú morálny zmysel ako sme už spomenuli nielen v oblasti násilia a uskutočňovaného zla ale tiež v oblasti predčasného oboznamovania sa so sexualitou a médiá živia u nich ilúzie, že všetko je dovolené a možné.

3 Záver

Vzhľadom k prezentovaným výsledkom výskumu a zároveň i na základe tvrdení odborníkov z oblasti psychológie, sociológie a pedagogiky považujeme za potrebné klásť väčší dôraz na zvyšovanie mediálnej gramotnosti nielen u žiakov, ale i u samotných učiteľov. I na základe tvrdení učiteľov, spôsob, akým je realizovaná mediálna výchova v primárnom vzdelávaní na Slovensku nie je postačujúci. Mediálnu výchovu implementuje ako prierezovú tému do edukačného procesu len učiteľ, ktorý má k tomu vzťah. Málo základných škôl má realizovanú mediálnu výchovu na prvom stupni ako samostatný predmet. Otázka, nakoľko je to nevyhnuté, je stále predmetom diskusie. Snažíme sa hľadať na ňu odpoveď a reagovať na zmeny, ktoré súčasná spoločnosť so sebou prináša, aby z našich detí vyrastali morálne zrelí a slušní ľudia.

Literatura

BERROU, L. 2012. Negatívne pôsobenie televízie na deti. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2012. 71 s. ISBN 978-80-7165-872-6.
HORŇÁKOVÁ, S. Násilie v médiách a potreba mediálnej výchovy. In Potrebujeme mediálnu výchovu? Odborný seminár. [online]. Bratislava: RKCMBF UK, 2002. [cit. 2012-10-25]. Dostupné na internete: <http://paulus.frcth.uniba.sk/faculty/new/science/conferences/20020504/2-Hornakova.html#_ftn1>.
KOLLÁROVÁ, D. Televízna produkcia a jej vplyv na hry detí mladšieho školského veku. In DANEK, J. (Eds.) Výchova v pedagogickom výskume a praxi. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, 2008. s. 516 – 529. ISBN 978-80-8105-007-7.
KOVÁČOVÁ, A. Zraniteľnosť mládeže. Kultúra smrti a médiá – vplyv médií na postoje mladých k životu z pohľadu detského psychiatra. In RONČÁKOVÁ, T. (Eds.) Rodina a médiá. Ružomberok: FF KU, 2009. s. 410 – 419. ISBN 978-80-8084-421-9.
MATOUŠEK, O. – KROFTOVÁ, A. Mládež a delikvence. Možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.

Mária Karasová
Katedra predškolskej a elementárnej pedagogiky
Pedagogická fakulta, Katolícka univerzita v Ružomberku
Hrabovská cesta 1
034 01Ružomberok
e-mail: maria.karasova@ku.sk